

Nursi'nin Faiz (Riba) Hakkındaki Düşünceleri

Usâme Abdülmecid EL-ÂNÎ

(AL-NUR, Sayı 6, 2012, sh. 45-57, trc. Cüneyt M. Şimşek)

Öz

Riba (faiz) Kur'an'ın şiddetli yasaklarından biridir. Birçok ekonomik problemin altında faiz vardır. Said Nursi de birçok sosyal problemlerin başında "Ben tok olayım; başkası açlıktan ölse bana ne!" ve "Sen çalış, ben yiyeyim." düşüncesinin olduğunu ifade etmektedir. Ona göre birinci düşüncüyü ortadan kaldıracak olan unsur zekâtın farz olması, ikinci düşüncüyü ortadan kaldıracak olan unsur da faizin haram kılınmasıdır. Zekât insanlar arasında yardımlaşmayı ve muhabbeti arttırır, faiz yasağı da zenginlerin ihtiyaç sahiplerini sömürmesini engeller.

Anahtar Kelimeler: Riba (faiz), zekât, iktisadi kriz ve haram.

Nursi's View of Usury and Interest

Abstract

Usury is one of the strict prohibitions outlined in the Holy Qur'an. It lies at the root of many economic problems. Said Nursi also expressed the fact that the sentiments "I am full. If somebody else is very hungry, what has it got to do with me?" and "You work, I'll eat" lie at the root of many social problems of our times. According to Nursi, the key to removing the first sentiment lies in the obligatory payment of Zakat (alms), and the key to removing the second sentiment lies in the prohibition of usury. The giving of zakat results in an increase in mutual assistance and affection amongst the people, while the prohibition of usury causes the rich to be prevented from exploiting the needy and vulnerable members of society.

Keywords: Usury (Interest), zakat (alm), economic crisis.

Giriş

İçinde yaşadığımız dünya kendisini helak eden iktisâdî krizlerin ağırlığı altında inim inim iniyor; bir krizin tezahürleri neredeyse son bulurken ondan daha şiddetli ve acı badireler ufukta beliriyor. Dünya küçük bir köye dönüştüğünden, iktisadî krizlerin yol açtığı tahribatın olumsuz neticeleri herkesi etkiliyor; öyle ki bu hal, Allah cc.'nin '*Bir fitnedden korkunuz ki, geldiği zaman sadece zalimlere mahsus kalmaz*' (Enfal 25) hükmünü temsil ediyor.

İktisatçılar sözünü ettiğimiz krizlerin tahlilinde birbiriyle rekabet halinde, muhtelif sebepler ve sonuçlar ortaya koyuyorlar. Bazı iktisatçılar yaşanan krizleri kapitalizmin tabiatındaki yapısal ihtilaflara ya da sermaye akışının çok hızlı oluşundan dolayı fiyatlardaki iniş-çıkışlara mal ederken, bazıları ise, bankalar yoluyla mülkiyet hukukunu çok çok aşan bir şekilde kredilerin şişirilmesine mal etmektedir. Ancak neredeyse hemen herkesin üzerinde görüş birliği ettiği husus şu: '*Borç sahiplerinin kapatamadığı borçları değiş-tokuş etme*' olarak isimlendi-

rilen siyaset, söz konusu sebeplerin içinde en önemlileri arasında yer alıyor.

'*Borçların tebâdülü*' düşüncesi, geçen asırda 90'ların sonunda bir grup bankacı tarafından ortaya atılmıştır. *Bu düşünce, borçlunun borcunu kapatamadığı durumlarda, üçüncü bir tarafa sorumluluk yüklemek için bu üçüncü tarafın sigorta taksitlerine benzer şekilde düzenli olarak ödemeleri almasına karşılık bir çeşit sigortaya başvurması anlamına gelmektedir.* Daha basit bir ifade ile uluslararası düzeyde yaşanan malî krizlerin sebebi, sermaye ve sermayenin faiz sistemi ile tedavüle girmesidir.

Allah cc. bizim hakkımızda '*Peygamber de dedi ki: «Ey Rabbim, kavmim bu Kur'an'ı bir kenara itip bıraktılar»*' (Furkan 30) buyurmakla ne kadar doğru bir hüküm veriyor! İbn Kayyim '*el-Fevaid*' adlı değerli eserinde bu âyette ifade edilen 'Kur'an'ın terkinin/Kur'an tabiri ile '*hecrici*'nin -her ne kadar Kur'an'a karşı yapılan bu terklerin bazıları diğerlerinden kolay olsa da- muhtelif şekillerde olduğunu ifade ederek şunları söylemektedir:

Birincisi: Kur'an'ı dinlemeyi, ona îman etmeyi ve ona kulak vermeyi terketmek.

İkincisi: Her ne kadar okuyup, îman etse de, Kur'an ile amel etmeyi ve helal ve haramını gözetmeyi terketmek.

Üçüncüsü: Dinin usul ve fûrûna ait konularda Kur'an ile hükmetmeyi ve Kur'an'ın hakemliğine başvurmayı terkederek, ondaki hükümlerin yakın/şüphesiz bir bilgi ifade etmediğine ve ortaya koyduğu delillerinin de lafzî olup ilim hasil etmediğini/bir bilgi vermediğine itikad etmek.

Dördüncüsü: Üzerinde inceden inceye düşünmeyi ve bizimle konuşan (Mütellim) Allah cc.'in irade ettiği manaları anlama çabasına girmeyi terketmek.

Beşincisi: Kalbin bütün manevi hastalıklarına karşı ondan şifa aramayı ve onunla tedavi bulmayı terkederek, muzdarip olduğu hastalığına şifayı başkasından arayarak, Kur'an'ın tedavisinden kaçmak.

Nitekim, bizler Kur'an'ı dinlemeyi terkederek, haram ve helalini gözardı ettik. Kezâ, onunla hükmetmeyi, üzerinde düşünmeyi ve anlama çabalarını da terkettik. Hak Teâlânın '*Allah alış-verişi helal faizi haram kıldı*' (Bakara 275) hükmünü unuttuk; '*Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun.*' (Bakara 279) emrini de bir tarafa bıraktık.

Bu araştırma çok iyi bildiğimiz bir mevzuya değinecektir. Ne var ki, başkasından önce kendisini kandırmak isteyen bazı insanlar haramın alanını genişletmek için kendisini haklı gösterecek bir takım şeyler uydurmaya çalışıyor. Bu bakımdan bu araştırma, Risale-i Nur'un muhtelif yerlerinde ele alınan faiz konusuna ışık

utmaya çalışacaktır. Bu araştırmamız ile şu hususları hedefliyoruz:

- Allah'ın kullarına faiz konusunda helal ve haramı hatırlatmak
- Nursî'nin faiz hakkında söylediklerini değerlendirmek
- Faizin iktisat ve sosyal hayat bakımından etki ve sonuçlarını tanımak

1. Faizin Mahiyeti, Haram Kılınması ve Çeşitleri

1.1. Faizin Mahiyeti

Riba kelimesi lugatta (ربا الشيء يربو ربوا ورباء) ziyade olmak, artmak anlamına gelir. Geçişli olarak kullanıldığında (أربيته) demek (نميته) yani, 'nemalandırdım', 'artırdım'¹ anlamına gelir. 'Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır' (Hac 5)

Hanefiler faizi şöyle tarif ederler: 'Faiz, alış-verişte bir bedelin karşılığı olmayan fazlalıktır'.² Bu fazlalık ile de, hem bir dirhemi iki dirhem ile nakden veya gecikmeli olarak satın almak gibi *hakikî* fazlalığı, hem de, sonradan alınacak bir dirhemle şimdi bir dirhem almak gibi *hükmi* fazlalığı kastetmişlerdir. Buradaki fazlalık vade tarihinin (hulul), erteleme üzerine fazlalığıdır. Bir bedelin karşılığı olmayan (الخالي عن العوض) ifadesi ile Hanefiler, söz konusu fazlalığın bir bedel karşılığında olmamasını murad ederler. Diğer yandan, tarifte yer alan 'alış-verişte' (في البيع) kaydı ile de, faizin ancak alış-verişte câri olduğuna hükmederek, bağışlama veya sadaka türünden işlemleri bu hükümden hariç tutmuşlardır.

1.2. Faizin Haram Kılınması

Faizin haram kılınması Kur'an'da pek çok âyette varid olmuştur: Rum 29, Âl-i 'İmran 130, Bakara 275-281 bunlardan bazılarıdır. Hz. Câbir (ra) rivayetine göre, 'Rasulullah faizi yiyene, yedirene, yazana ve şahidîne lânet etmiştir.' Ve burada zikredilenlerin 'Hepsinin aynı' olduğunu söylemiştir.³ Ayrıca bu konuda onlarca Hadis-i Şerif de mevcuttur. Pek çok fakih ve müfessir faizin haram olduğuna delil olması sadedinde âlimlerin icmâ'ndan bahsederler. Bunlardan örnek olarak, İbn Rüşd el-Kurtubî el-Hafid, İbn Kudâme, İbn Hazm, Kurtubî, Nevevî, San'anî, İbn Cezzî⁴ sayılabilir.

1 İbn Manzur, *Lisânu'l-'Arab*, Dâr-ı Sadr, Beyrut, tsz., XIV, 1305-304.

2 es-Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye, Beyrut, 1993, XII,109.

3 Buharî, *Libas*, 86,96; Müslim, *Müsâkât*, 106.

4 İmam Malik, *el-Müdevenetu'l-kübrâ*, Dâru'l-fikr Matbaası, Beyrut, 1978, IV, 25; İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, Hazırlayan Abdurrahman b. Muhammed el-Necdî, Riyad matbaaları, h. 1383, XXIX, 535; İbn Hazm, *el-Muhalla*, thk. İhyau türasi'l-Ârabî heyeti, Dâru'l-Cil, Beyrut, IX, 509; Kurtubî, *el-Câmî li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 241; el-Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-mühezzeb*, Dâru'l-fikr, Beyrut, h. 1416, 9/391; İbn Rüşd, *Bidayetu'l-müctehid ve nihâyetu'l-muktesid*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, II, 129; İbn Kudame, *el-Muğni*, Dâru'l-kütübî'l-'Arabî, Beyrut, h. 1403/1983, IV, 123, 163; el-San'anî, *Sübülü's-selâm*, Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye, Beyrut, 2. Baskı, 2003 3/35;

Şeyh Muhammed Ebû Zehre bu hususta şunları söylemektedir:

Âlimlerin, borçta fazlalığın onu ertelemek gibi Kur'an nassının konuyla ilgili hükümlerine uyan haram kılınmış faiz olduğu konusunda icmaları vardır. Her kim faizin haram oluşunu inkar eder veya buna muhalefet ederse, dinde zaruret- le bilinen bir hususu inkar etmiş olur. İslamın hiç bir devrinde hiç bir âlim, borçta fazlalığın tıpkı onu geciktirmek gibi faiz olduğu konusunda şüphe etme- miştir.⁵

1.3. Faiz Çeşitleri

Nebi (asv)'den rivayet edilen Hadislerin ifadelerindeki delâlete göre faiz iki çeşittir: *Nesie faizi* (gecikme faizi) ve *fazlalık faizi*. Cahiliyye faizi olarak da adlandırılan ve o dönemde yaygın olan *nesie faizi* şöyle uygulanırdı: bir kimse malını bir vakte kadar her ay belirli bir miktar almak şartıyla bir başkasına verir, ancak ana malı olduğu gibi sabit kalırdı. Malın ödeme zamanı geldiğinde, ana parasını talep eder, eğer borçlunun ödemesi zor olursa, alacağı malın zamanını/vadesini ve miktarını artırır.⁶ Bu faiz türüne günümüzde 'Fevâid fâizi' denilmektedir.

Diğer yandan, Şafi' ve Zeydiyye âlimleri *fazlalık fâizini* şöyle tarif ederler: 'Fazlalık fâizi, bir dinarın iki dinarla nakden veya ertelenmiş olarak satın alınması; bir sa'in (1040 dirhem: 3333 gr.) iki sa' ile veya bir rıtın (130 veya 195 dirhem) iki rıt ile eşit olarak ve beraberce veya gecikmeli bir şekilde satın alınması gibi (böyle) iki bedelden birisinin ziyadesi ile yapılmasıdır'.⁷

2. Nursî'ye Göre Faiz

Bir fitrat âlimi olarak Nursî, faiz yeme hatasını/suçunu ele alırken fitratın çağrısına dayanarak yola çıkar. Kur'an-ı Kerîm'in hükümleri bu alanda son derece açık-seçiktir. Bu yüzden de, ne lafzî süslemeye ne de mecâzî tabirlere ihtiyaç vardır. Allah cc. şöyle buyuruyor: 'Allah alış-verişi helâl, faizi de haram kılmıştır'. (Bakara 275) Nursî faiz konusunu ele alırken -ileride işaret edileceği gibi- faizin iktisâdî ve sosyal etki ve sonuçlarını da tahlil etmektedir.

2.1. Nursî'nin Faiz Konusunda Orijinal Tespitleri

(البذء والبذء والبذء والبذء) *Bedâhet* kelimesi herşeyin ilki, evveli, aniden karşılaşılan şey(ler) anlamını taşımaktadır. *Bedîhe*, herşeyin ilki/evveli, (بأذهة به مبادهة) fiili ise 'aniden bir şeyle karşılaşmak' anlamında kullanılır. (ولك البديهة) 'Başlayabilirsin' demektir. (وهو ذو بديهة، وأجاب على البديهة)⁸ Bu başlıkla muradımız, imam

İbn Cizzî, *el-Kavâninu'l-fikhiyye*, Dâru'l-kütübi'l-'Arabî, Beyrut, 1984, 250-1.

5 Ebû Zehre, Muhammed, *Buhûs fi'r-ribâ*, Dâru'l-buhusi'l-'ilmiyye, Kuveyt, 1970, 29-30.

6 İbn Hacer el-Mekkî, Ahmed b. Ahmed, *el-Zevâcir 'an iktirâfi'l-kebâir*, Mustafa el-Babî el-Halebî Matbaası, 2. Baskı, h. 1390/1950, 1/222.

7 *el-Kâmusu'l-fikhî*, Ebû Said Sa'dî, Dâru'l-fikr, Dımaşk, 2. Baskı, h. 1408/1988, s. 143.

8 *Lisanu'l-'Arab*, el-Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmusu'l-muhît*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1983.

Nursî'nin (rh) faiz hakkında orijinal olarak ortaya koyduğu fikirleri (*bedihiyyatı, evveliyyat, bidâyât*) arz etmektir. Bununla da –daha sonra açıklayacağımız gibi- Nursî'ye göre tartışılmasına gerek olmayan hususları kastediyoruz.

2.1.1. Bütün Faiz Çeşitlerinin Haram Oluşu

Görülen o ki, Nursî, faizin haram oluşundan bahsederken günümüzde konuyla ilgili olan muhtelif kavramları kullanmaz. Şöyle der: '*Beşer hayatını isterse envâ-ı ribâyî öldürmeli*'⁹. '*Çağımızdaki banka sisteminin faydaları*'na girmeden bankaları da kesin bir şekilde reddederek şunu söyler:

Yahudilere müteveccih şu iki hüküm-ü Kur'ânî, o milletin hayat-ı içtimaiye-i insaniyede dolap hilesiyle çevirdikleri şu iki müthiş düstur-u umumîyi tazammun eder ki, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyyeyi sarsan ve sa'y-u ameli, sermaye ile mübareze ettirip fukarayı zenginlerle çarpıştıran muzaaf ribâ yapıp bankaları tesise sebebiyet veren ve hile ve hud'a ile cem-i mal eden o millet olduğu gibi;...¹⁰

Burada birinci fıkra '*fazlalık faizi*' ile '*Nesie Faizi*'nin (gecikme faizi) varlığını ortaya koyarken, her ikisinin de haram oluşunu çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Ne var ki, fakihlere benzemeye çalışan bazı iktisatçılar, bankaların verdiği faizi temize çıkarmaya ve tüketim faizleri (*kuruz-u istihlakîye*) ile üretim faizlerini (*kuruz-u intâciye*) birbirinden ayırmaya çalışmakta, şeriatın insan için zarurî olan tüketim faizlerini haram kıldığı sonucuna ulaşmaktadırlar. Ancak bu iktisatçılar üretim faizlerinin haram oluşuna hiç değinmemektedirler. Hak Teâlânın '*Allah alış-verişi helal faizi haram kıldı*' (Bakara 275) hükmünden, bu kişilerin, üretim faizlerinin değil de, münhasıran tüketim faizlerinin murad edildiğini nasıl olup da anladıklarını ben bilmiyorum. Bu konuya çok fazla dalmak da istemiyorum. Sadece Allah Rasûlünün Vedâ' Hutbesi'nde dile getirdiği bir hususa işaret edeceğim: Şöyle buyuruyor: '*Cahiliye fâizi kaldırılmıştır; ilk kaldırdığım fâiz de Abdülmutilib'in oğlu Amcam İbn Abbas'ın fâizidir. Bu fâiz bütünüyle kaldırılmıştır.*'¹¹

Batı medeniyeti önünde yenilgiyi kabullenmiş kişilere soruyorum: Neden Allah Rasûlü 'bütünüyle/tamamıyla' anlamına gelen (*küllîhi*) lafzını vurgulamıştır? Kezâ, Peygamberimizin amcası Ebû 'Abbas tüccar değil miydi? Rasulullah bu bu ifade ile, faizli borç alan fakir tüccarları ve diğerlerini kastetmektedir. Bilindiği gibi, ticaret yapan kişiler, ticaret amacı ile borç para alırlar; sözünü ettiğim bu çıkarımı bu iktisatçılar nasıl anlıyorlar? Veya belki de onlar Allah'ın '*Siz kitabın bir kısmına îman edip, diğer bir kısmını inkar mı ediyorsunuz?!*' (Bakara 85) şeklinde vasıflandırdığı kişilerdir.

9 Nursi, Said, *Sözler*, Lemeât, s. 962. Aksi belirtilmediği sürece Said Nursî'nin eserlerine yapılan atıflarda www.erisale.com internet sitesi kaynak olarak kullanılacaktır.

10 Nursi, *Sözler*, 25. Söz, s. 540.

11 Müslim, Hacc, 19.

2.1.2. Faizin Haram Oluşunu Zekatın Verilmesi ile Birlikte Ele Alması

Faizin haram oluşunu zekatın verilmesi ile birlikte ele alması Nursî'nin orijinal yaklaşımları arasında yer alır. Bu konuda şunları söylemektedir:

Evet, Kur'ân'ın düsturları, kanunları, ezelden geldiğinden, ebede gidecektir. Medeniyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahkûm değildir. Daima gençtir, kuvvetlidir. Meselâ, medeniyetin bütün cem'iyât-ı hayriyeleriyle, bütün cebbârâne şedit inzibat ve nizâmatlarıyla, bütün ahlâkî terbiyegâhlarıyla, Kur'ân-ı Hakîmin iki meselesine karşı muâraza edemeyip mağlûp düşmüşlerdir.

*Meselâ,*¹²

(Bakara 43) وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

(Bakara 275) وَأَحَلَّ اللَّهُ النَّبِيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

Konuyu şöyle delillendirmektedir:

İşârâtü'l-İ'câz'da ispat edildiği gibi, bütün ihtilâlât-ı beşeriyenin madeni bir kelime olduğu gibi, bütün ahlâk-ı seyyienin menbaı dahi bir kelimedir.

Birinci kelime: “Ben tok olayım; başkası açlıktan ölse bana ne!”

İkinci kelime: “Sen çalış, ben yiyeyim.”¹³

Bu konunun üzerinde bir parça durmak icab etmektedir:

Kapitalizmi savunanlar, tek başına sermayeyi temsil eden üretim unsurlarının gelirlerini dağıtırken, (elde edilen) faydayı sermayeye verirler. Bu işlemi de muhtelif sebeplerle aklamaya çalışırlar:

Bunlardan birincisi *klasik faydayı*¹⁴ stoklamanın (iddihar) bedeli olarak kabul edip, faydaya fazlasıyla itimad ederler ki bu anlayış, iktisadî ilerlemenin esasını teşkil eder. Burada fayda, yatırımla stoklama arasındaki denge kurulmasını sağlar.

İkincisi, kapitalizmin bazı savunucuları da klasik faydayı sermaye ile riske girmenin veya nakit paranın değerinin enflasyon sebebi ile azalması korkusunun bedeli sayarlar.

Üçüncüsü de, stokçunun kendisine gerekli gördüğü işten kaçınmanın (imtina') bedeli sayarlar.

Dördüncüsü, Marshal gibi iktisatçıların yaptığı gibi, klasik faydayı sermaye

12 Nursi, *Sözler*, 25. Söz, s. 548.

13 Nursi, *Sözler*, 25. Söz, s. 548.

14 *Klasik fayda teorisi*, kişiler arası mukayeseli kardinal faydanın varlığını kabul ederek en iyi iktisat politikasının, ekonomideki fertlerin tamamına şâmil, maksimum toplam faydayı sağlayandır, şeklinde tarif edilebilir. (Harsanyi, J. C., *Cardinal utility in welfare economics and in the theory of risk taking*, J. Polit. Econ. 1953., 434-435. Robertson, D. H., a.g.e) kaynak: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifm/article/viewFile/1023012592/1023011821> (Mütercimim notu)

için borç mal alımında zamanla ilgili yapılan fedakarlığın bir bedeli olarak değerlendirirler. Zira Marshal stoklamayı ‘*ertelenmiş tüketim*’ olarak kabul etmektedir.

Beşincisi: Keynes gibi bazı iktisatçılar da, faydayı, nakit akışından kurtarmanın bir ödülü olarak kabul ederler. Bu yüzden bunların yaptıkları iktisâdî tahliller, kapitalist sistemde üretim unsurlarının en önemlileri için gelir oluşturulması zaruretine yöneliktir ki bu da sermayedir ve fayda ile temsil edilir.

Malumdur ki, İslam, hangi gelir üzerinden elde edilirse edilsin üretimle ilgili faaliyetlere iştirak/katılma yoluyla elde edilmediği sürece sermayeye izin vermemektedir. Mal, bizzat –zatı itibari ile- mal üretmez. Mal münhasıran yatırım yoluyla mal üretebilir. Bu da ancak, Şeriatın izin verdiği, mudarebe, mürabaha, müşareke gibi vesilelerden biri ile olabilir.

Diğer yandan, servetin biriktirilmesi (iktinaz) durumunda İslam’ın koyduğu bir diğer şart daha vardır ki, o da bu malın zekatının verilmesidir. Bu konuda şu Hadis vârid olmuştur: ‘*Sadakanın yeyip bitirmemesi için yetimin malı ile ticaret yapınız*’¹⁵ Bu emir, İslam’da, sermayenin gelişmesini temin etmek için sürekli olarak dolaşımda olmasını gerektirmektedir. Ayrıca, sermayenin dolaşımı, zamanla tükenmesini ve zekatla elden çıkmasını engelleyecektir.

İşte Nursî bu noktayı anladığı içindir ki, sermayenin iktisâdî faaliyetler ile dolaşımını temin etmek için faizin yasaklanması ile zekatın verilmesini birlikte ele almaktadır. Sermayenin artırılması için bir esas ve iktisadî yönlendirip, kaynakları tahsis etmek için de bir araç olarak *fayda*’yı aklama çabalarını –ki bu (düşünce) özü itibariyle reddedilen bir husustur-¹⁶ kabul ettiğimiz takdirde, Kapitalistlerin iddiasına göre, faydanın son bulmasıyla stoklamaya olan rağbet de yok olacaktır. Bu noktada, klasik teoride olduğu gibi, Keynes, cüz’î veya küllî olarak yatırımın aracı olarak gördüğü servet biriktirmenin (iktinaz) imkansız olduğunu düşünmektedir.

İslâm hayatın bütün alanlarını tanzim etmek için geldiğinden zekat bir açıdan bölüşümü tekrar iade etmek için gelirken, diğer yandan da, yok olmamasını garanti altına almak suretiyle sermayenin artırılmasını temin etmek için de gelmiştir. Bu yüzden İslam, negatif bir fayda olarak zekatı farz kılmıştır ki, stok yapan kişi malını dondurmak yerine yatırımla işletsin. Bunu sağlamak için de zekat yoluyla senelik % 2,5 oranında bir vergi koymuştur. Böylelikle de mal sahibi malının zekat tarafından yenilip tüketilmesini önlemek için yatırım yapmaya mecbur bırakılmıştır. Bu yolla, yatırım artışı sağlanacak, üretim artacak, istihdam ve gelir ziyadeleşecektir. Bu durum da iktisadî gelişmeyi temin edecektir.¹⁷ İşte Nursî’nin

15 Darakutni, Sünen, III, 5; Beyhaki, es-Sünenü’l-Kübra, IV,179, VI, 3.

16 Muhammed Ömer Şabira, *Nahve nizamin nakdi ‘âdil*, 145 vd.

17 Subhî Fendî el-Kebîsî, Tahrimu’r-ribâ ve bazı asarihi el-iktisadî, Mecelletu’l-idâre ve’l-iktisad, 11. Sayı, 1989, Külliyyetu’l-idare ve’l-iktisad/el-Câmiatu’l-Mustansiriye, Bağdat, s. 124.

bulup çıkardığı husus tam da budur: Yani, faizin haram oluşunu, zekatın verilmesi ile birlikte ele almaktadır ki, bu yaklaşım iktisad ilmini son derece derin bir şekilde anlayan bir anlayışın ürünüdür.

2.2. Faizin Sosyal ve İktisâdî Sonuçları

Nursî'nin eserlerini okurken, idrakinin genişliği ve ufkunun boyutları konusunda hayret ve dehşet içinde kalırsınız. Ancak, mü'minin Allah'ın nuruyla baktığını hatırladığınızda bu dehşetiniz giderek azalır. Bir Hadis'te '*Mü'minin ferasetinden korkunuz*' buyurulmaktadır. Nursî (rh) faizle ilgili olarak iktisâdî ve sosyal bir takım çıkarımlara ulaşmaktadır ki bunlar konunun uzmanları tarafından büyük çaba ile incelenmeyi gerektirmektedir.

2.2.1. Toplumun Dengesinin Bozulması¹⁸

Nursî faizin yaygınlaştığı toplumların durumunu tasvir etmektedir. Bu toplumlarda avam (fakirler) ile havas (zenginler) arasındaki uçurum genişler. Bu da fakir ve zengin arasındaki düşmanlık, haset gibi toplumsal problemlerin doğuşuna yol açar. Bunlar ise, birbirinden nefret edip uzaklaşan toplum katmanlarının oluşmasına zemin hazırlar. Şöyle der Nursî:

Tabaka-i havastan tabaka-i avâma sıla-i rahm kopmuştur. Aşağıdan fırlıyor
Sadâ-yı ihtilâlî, vâveylâ-yı intikamî, kin ve haset enîni. Yukarıdan iniyor
Zulüm ve tahkir ateşi, tekebbürün sıkleti, tahakküm saıkası. Aşağıdan çıkmalı
Tahabbüb ve itaat, hürmet ve hem imtisal. Fakat merhamet ve ihsan yukarıdan
inmeli,
Hem şefkat ve terbiye. Beşer bunu isterse sarılmalı zekâta, ribâyı tard etmeli.
Kur'ân'ın adaleti bâb-ı âlemde durup ribâyâ der "Yasaktır; hakkın yoktur, dön-
meli."

Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müthişini yemeden bu emri dinlemeli.¹⁹

Nursî (rh) sadece dengesini kaybetmiş toplumu tasvir edip, kendi başına çözümsüz bırakmaz. Bilakis bu duruma İslam'ın en münasip bir şekilde vaz' ettiği ve zekatın verilmesi ile temsil edilen en uygun bir çözüm önerisi getirir. Şöyle demektedir:

Evet, kat'iyyen bil ki: içtimaî heyetin (sosyal hayatın) intizam içinde yürüyüp devam etmesinin şartı, insan tabakalarının birbirlerinden kopmamak.. Yani: Havas tabakası avam tabakasından, zenginler sınıfı fukara sınıfından -aralarındaki sıla haytının bütün bütün kopacak tarzda- uzaklaşmamasındadır. Halbuki,

18 Nursî, bize intikal eden ilmî mirasında, bu araştırmanın sahibine göre aynı manayı ifade eden muhtelif ibarelerle konuya değinmektedir. Bu bağlamda, *Hey'et-i ictimâiyyenin intizamı* ibaresi de bunlardan birisidir.

19 Nursî, *Sözler*, Lemeât, s. 962.

bu günkü âlemde “Vücûb-ı Zekat”ın ve “Hürmet-i riba”nın icaplarının yapılmasının ihmali yüzünden, insan tabakaları veya sınıfları arasındaki mesafe o kadar genişlenmiş, ve havas ile avam tabakası arası o derece birbirinden uzaklaşmış ki; adeta nerede ise, kavuşturma-buluşurma sılası kalmamış gibidir. Evet, -hal-i hazırda- alt tabakadan (yani avam ve fakirler tabakasından) üst tabaka olan Havas ve zenginlere karşı ihtiram, itaat ve sevip sayma yerine, yalnız ihtilal sadası, hased sayhaları, kin ve nefret enini kopmaktadır. Üst tabaka olan havas ve zenginlerden de, alt tabakaya karşı merhamet, ihsan ve taltif yerine -maalesef- yalnız zulüm ve tahakküm ateşi ve tahkir gürültüsü yağmaktadır.

Ve işte bundandır ki; havastaki meziyet, tevazu’ ve merhamete sebep olması lazım iken; tekebbür ve gurura sebep olmuştur. Hem fukara aczi, avamın fakrı, kendilerine merhamet ve ihsanı celbetmeye sebep iken, esaret ve sefaletlerine sebep olmuştur. Eğer bu davaya şahid isteyecek olursan; işte sana medenî alemin fesadlı ve rezaletli halî!... Bak, gör; o alem, sana çok şahidleri ve şehadetleri gösterecektir.

Demek ki, insan alemindeki bu tabakaların aralarını musalaha ettirmek, barıştırmak, yakınlaştırmak için, yegane melce’ ve merci’ olan Zekattan başka bir şey yoktur. Evet, İslâmiyetin büyük rükünlerinden olan “Zekat”, elhak içtimaî nizam ve heyetinin tedvir ve idaresinde pek yüksek ve geniş bir düsturdur.²⁰

2.2.2. Toplumsal Problemlerin Canlanması

Toplumun dengesi bozulduğunda keşmekeş ve karışıklık ortaya çıkar. Karışıklıklar giderek büyür, toplumsal hayat akamete uğrar. Küreselleşmenin ve çok uluslu şirketlerin hükmünün gölgesinde, yaşanan sıkıntılar sadece tek bir belde ile sınırlı kalmaz, bilakis sınırları aşarak bütün mamur beldeleri kaplar.

Nursî, “*Ben tok olayım; başkası açlıktan ölse bana ne!*” ve “*Sen çalış, ben yiyeyim.*” diye ifade ettiği hususlardan söz ederken, avam ve havas yani fakirler ile zenginler arasında kurulacak denge olmaksızın bir toplumda emniyet ve huzur içinde yaşamanın mümkün olmadığı sonucuna ulaşır. Bu dengenin esası da, havassın avama merhamet ve şefkatle muamelesi, avamın da havassa ihtiram ve hürmetinin tesis edilmesidir.²¹

Şimdi, birinci kelime havas tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevk etmiştir. İkinci kelime avamı kine, hasede, mübarezeye sevk edip rahat-ı beşeriyeyi birkaç asırdır selb ettiği gibi, şu asırda sa’y, sermaye ile mübareze neticesi, herkesçe malûm olan Avrupa hâdisât-ı azîmesi meydana geldi.

İşte, medeniyet, bütün cem’iyât-ı hayriye ile ve ahlâkî mektepleriyle ve şedit inzibat ve nizâmâtıyla beşerin o iki tabakasını musalâha edemediği gibi, hayat-ı beşerin iki müthiş yarasını tedavi edememiştir.²²

20 Nursi, *İşârâtü'l-icâz*, (Mütercim:Abdulakdir Badıllı), İttihad Yayınları.

21 Nursi, *Sözler*, 25. Söz, s. 548-9.

22 Nursi, *Sözler*, 25. Söz, ss. 548-9.

Her zaman yaptığı gibi, Nursî, problemi teşhis ettikten sonra, Allah cc.'ın İslam ve mesajı Kur'an-ı Kerim ile gönderdiği çözümü sunmaktadır:

Kur'an, birinci kelimeyi, esasından "vücub-u zekât" ile kal' eder, tedavi eder. İkinci kelimenin esasını "hurmeti ribâ" ile kal' edip tedavi eder. Evet, âyet-i Kur'âniye âlem kapısında durup ribâyâ "Yasaktır" der. "Kavga kapısını kapamak için banka (ribâ) kapısını kapayınız" diyerek insanlara ferman eder, şakirtlerine "Girmeyiniz" emreder.²³

Bilcümle ihtilâlât, bütün herc ü fesâdat, hem asıl, hem madeni, rezâil ve seyyiat, bütün fâsit hasletler, Muharrik ve menbai iki kelimedir tek, yahut iki kelâmdir. (yukarıda zikredildi)...Beşer salâh isterse, hayatını severse, zekâtı vaz' etmeli, ribâyı kaldırmalı.²⁴

2.2.3. Dönemsel Krizler

Zaman zaman kapitalist iktisâdî sistemi derinden sarsan ve faizden kaynaklanan iktisâdî krizler meydana gelmektedir. 1929'daki 'Büyük Buhran'dan beri krizler birbiri ardınca süregelip devam etmektedir. Sonuncusu ve fakat en sonuncusu değil, Amerikan ekonomisini vuran 'Konut Kredisi'dir ki, bu kriz bütün dünya ekonomilerinde de kayıplara yol açmıştır. Hali hazırda Avrupanın yaşadığı mâlî kriz de birbirini takip eden bu krizlerin delilidir. İşte bu durum tam da Nursî'nin "*Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun.*" (Bakara 279) ayetinden anlayarak yaptığı tehdidkâr uyarıyı ifade etmektedir:

*'Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müthişini yemeden bu emri dinlemedi.'*²⁵

2.2.4. Tembelliğin Sebebi Olarak Faiz

Özünde faizli işlemlere dayanan iktisâdî krizler, iktisadî sektörleri birçok bakımdan sarsabilir. Yatırım, hakiki iktisada yönelmek yerine hakiki üretimin karşılığı olmayan sembolik iktisad hükmündeki piyasalardaki spekülâtif ticarî alanlara geçiş yapar. Bu durum da işsizliğe yol açar. Zira, iktisadî sektörlerle tahsis edilen yatırım, krizlerin meydana gelmesiyle giderek daralır. Nursî (rh) bu neticeye de şöyle işaret etmektedir:

Riba atâlet verir, şevk-i sa'yî söndürür. Ribanın kapıları hem de onun kapıları olan bu bankaların her dem nef'i ise, beşerin en fena kısmıdır; onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef'i en fena kısmıdır; onlar da zalimler. Her dem zâlimlerdeki nef'i en fena kısmıdır, onlar da sefihlerdir. Âlem-î İslâm'a bir zarar-ı mutlaktır. Mutlak beşer her dem refahı nazar-ı şer'ide yoktur; zira harbî bir gâvur hürmetsiz, ismetsizdir; demi hederdir... Herdem...²⁶

23 Nursi, *Sözler*, 25. Söz, s. 549.

24 Nursi, *Sözler*, Lemeât, ss. 961-2.

25 Nursi, *Sözler*, Lemeât, s. 962.

26 Nursi, *Sözler*, Lemeât, s. 990.

2.2.5. Açlık Krizinin Yaygınlaşması

Kamuoyu yoklamaları ve gelecekle ilgili araştırmalar yapan merkezler, hali hazırdaki gelişmelerin hangi durumlara gebe olduğuyla ilgili bilgi vermeye çalışmaktadır. 5, 10 ve 15 sene sonra ile ilgili olarak muhtelif farazyeler, çeşitli ihtimaller ve farklı senaryolardan bahsedilmektedir. Ancak, Allah'ın nuru ile bakan mü'min ve bu büyük alimimize açılan Rabbanî fetih, ona ahirzamanın, yani asrımızın haline hazırlıklı kılmaktadır. 2006 senesi Küresel İnsani Gelişim Raporu, senede yaklaşık olarak 2 milyon çocuğun ölümüne yol açan su ve hıfzısıhha krizinin çözümü için G8 devletler topluluğunun önderliğinde bir eylem planı ortaya koymaya olan şiddetli bir ihtiyaca işaret etmektedir. Bu rapora göre, rapora verilen isim hiç de nadirattan olan bir husus değildir: *Kuvvet ve Fakirlik ve Uluslararası Su Krizi*. Dünyanın pekçok gelişmekte olan bölgesinde temiz olmayan suların oluşması, insanlığın güvenliğine şiddetli mücadelelerin oluşturduğu tehditte daha büyük bir tehditte.

Bu ahirzaman fitnesinde açlık ehemmiyetli bir rol oynayacak. Onunla ehl-i dalâlet, biçare aç ehl-i imanı, derd-i maişet içinde boğdurup, hissiyat-ı diniyeyi ya unutturup ya ikinci, üçüncü derecede bırakmaya çalışacak diye, rivayetlerden anlaşılıyor.²⁷

Bu musibetin, yani 'gıda ve su krizi'nin –modern tabirlere göre- vukuundan emin olduktan sonra, Nursî bu fenomeni engellemek için bazı önerilerde bulunmaktadır. Bunların içinde en göze çarpanı, zekatin etkin bir şekilde aktif hale getirilmesidir.

Acaba, herşeyde hatta kahr azâbında ehl-i iman ve masumlar için bir veçh-i rahmet ve kader-i İlahî cihetinde adalet olduğu, bunda ne tarzda olur? Ve ehl-i iman, hususan Risale-i Nur talebeleri bu musibete karşı iman ve ahiret hesabına ne cihetle istifade edip nasıl davranacaklar ve mukavemet edecekler?

Elcevap: Şu musibetin en ehemmiyetli sebebi, küfran-ı nimet ve şükürsüzlük ve nimet-i ilâhiyenin kıymetini takdir etmemeklikten gelen bir isyan olduğundan, Âdil-i Hakim, nimetinin, hususan gıda kısmının, hususan hayat noktasında en büyük nimet olan ekmeğin hakikî lezzetini ve çok ehemmiyetli kıymetini ve nimetiyet noktasında fevkalade derecesini göstermekle, hakikî şükre sevk etmek hikmetiyle, Ramazan gibi riyazet-i diniyeye riayet etmeyen şükürsüz insanlara bu musibeti verip, aynı hikmet için adalet etmiş.²⁸

Gıda krizinin çözümüne yönelik Nursî'nin tavsiyelerini şöyle özetlemek mümkündür:

Tevbe ve istiğfar ile ve Şeriata sınımsız sarılarak Allah'a dönmek.

Açlık bahanesiyle dilencilik, anarşi ve fitneyi gidebilecek yolları kesmek.

27 Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 176.

28 Nursi, *Kastamonu Lahikası*, ss. 176-7.

Zekatın verilmesi

İsraftan kaçınmak

Belalara sabır

Yukarıda bahsi geçen hususlardan ortaya çıkan husus şudur: İmam Nursî (rh) konunun takdiminde faizin haram oluşu üzerinde fazla durmayarak, ‘Allah alış-verişi helal ve faizi haram kıldı’ (Bakara 275) âyeti ile delil getirir. Böylelikle de, muhtelif banka faizlerinde olduğu gibi, farklı sıfatlar altında da olsa bütün faiz çeşitlerinin haram olduğu konusunu zikrettiğinde bu konuda hileli yollara başvuranların yollarını da kapatır. Faizden uzak durma konusunu zekatın verilmesi ile birlikte ele alır. Faizin toplumsal ve iktisâdî olumsuz neticelerini arz ederek haramlığı konusuna delil getirirken son derece hikmetli bir metot ve üslup takip eder.

Sonuç

Risale-i Nur’a dalmak kolay bir iş değil; her ne zaman Risalelerden bir konuya müracaat etsem, pek çok hususu da kaçırdığımı anlıyorum ve ihata edemiyorum. Bu, Risalelerin taşıdığı bir özellik. Zira Risaleler varlık âlemindeki en temiz ve en yüce prensiple yani, Allah’ın kitabı Kur’an ile muamele etmekte ve onun bereketi ile bu kapsayıcılığı kazanmaktadır.

Banka sisteminde meydana gelen gelişmeler ile insan zincire vurulmuş gibi, adeta kredi kartı kullanmaksızın bir iş yapması gayrı mümkün hale gelmiştir. Hatta, bankaların insanlara sunduğu pek çok ayartıcı teklifler, bir çok insanı borç batağına sürükleyebilmektedir. Ardı sıra da, bu insanlar faiz probleminin kucağına düşecektir. Birinci bölümde zikri geçen bir Hadis-i Şerif’e burada da işaret edeceğim:

“İnsanların üzerine öyle bir zaman gelecek ki, faiz yemeyen hiç kimse kalmayacak; hatta o yemese bile onun tozu ona isabet edecektir.”²⁹

Bu durum, faizin haram oluşunu ve bunun neticelerini düşünmememizi bizden talep etmektedir. Zira, maalesef insan, haramla korkutulmaktan ziyade, görünen örneklerin delil oluşundan etkilenir. Bu tam da Bediüzzaman İmam Nursî’nin yaptığı şeydir. Zira, başlangıçta toplumun bünyesini ihtilale veren, sonra giderek mahallî ve uluslararası düzeyde ızdıraplara yol açan, işsizlik oranlarını artıran, birbiri ardına meydana gelen iktisâdî ve mâlî krizlere yol açan ve açlık krizinin dünya çapında yaygınlık kazanmasına sebep olan faizin sonuçlarına işaret edebilmiştir. Bunlar günümüzde zaten meydana gelmiştir, ancak Nursî bu dönemlerin geçmesini ummaktadır.

Hastalığı teşhis etmek yeterli değil, uygun olan ilacı da vermek gerekir ki

29 Nesai, Büyü’, 2; Ebu Davud, Büyü’ 3; İbn Mâce, Ticârât,58; Ahmed b. Hanbel, XVI,258.

problem kökünden sökülüp atılsın. İşte bu, tam da Nursî'nin (rh) yaptığı şeydir. Faizin ilacı zekatın verilmesi ve bütün faiz çeşitlerinin yasaklanması ile birlikte ele alınmıştır. Faizsiz bankacılığın 1975 yılında doğuşu iktisâdî muamelelerin kolaylıkla yürütülmesine sağlıklı bir alternatif olurken, yatırımın cömert İslam Şeriatının ilkelerine göre temin edilmesine de sağlayacaktır. Bu da, faizsiz bankacılığın yayılmasını ve uygulamasını teşvik edecektir.